

Мар'яна ЦІПІНЬО,

orcid.org/0000-0001-9064-6371

викладач німецької та англійської мови кафедри менеджменту туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Ужгородського торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

(Ужгород, Україна) tsipinomariana@gmail.com

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ УЖИВАННЯ БІБЛЕЇЗМІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ, СТУПІНЬ ЇХ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ЩОДО ОРИГІНАЛЬНОГО ТЕКСТУ БІБЛІЇ В СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У дослідженні відображено результати порівняльного аналізу фразеологічних одиниць біблійного походження в німецькій та українській мовах. За всю історію людства немає жодної іншої книги, яку б переклали стількома мовами. Біблія – це найпоширеніша книга у світі. Сьогодні повністю або частково вона перекладена на понад 3000 мов. У всьому світі налічується приблизно 5 мільярдів примірників Біблії. Також дуже цікаво дослідити шлях Біблії до наших днів. Тому зроблено історичний огляд перекладу Біблії німецькою та українською мовами, у результаті якого з'ясовано, що Священне Писання рідною мовою стало доступним для широкого кола читачів у Німеччині значно раніше, а саме в епоху Середньовіччя, ніж в Україні – початок ХХ ст. Це вплинуло на частоту, кількість уживання біблеїзмів, а також структурно-семантичну еквівалентність цих одиниць щодо біблійного тексту. Результати дослідження підтвердили гіпотезу, що біблеїзми в німецькій мові вживаються частіше порівняно з українською мовою та зберегли більший ступінь структурно-семантичної еквівалентності. У статті також наводяться біблійні фразеологізми, які добре прижилися в німецькій мові і зберегли свою образність, але вони не мають відповідників і не зафіксовані в українській мові чи то в розмовному мовленні, чи то в словниках. Тому їх переклад часто є описовим. Дослідження біблійного контексту деяких фразеологізмів виявило, що як в українській, так і в німецькій мовах зустрічаються біблійні звороти, у яких відбулася зміна конотації. Аналіз літератури свідчить, що питання вживання біблеїзмів і їх еквівалентність у німецькій та українських мовах залишається недостатньо вивченим, тому передбачається перспектива для подальших розвідок і більш широкого аналізу вживання біблеїзмів у сучасних мовах.

Ключові слова: *Біблія, біблеїзми, фразеологізми, структурно-семантична еквівалентність.*

Mariana TSIPINO,

orcid.org/0000-0001-9064-6371

German and English Lecturer at the Department of Tourism and Restaurant-Hotel Business

Uzhhorod Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics

(Uzhhorod, Ukraine) tsipinomariana@gmail.com

COMPARATIVE ANALYSIS OF BIBLICAL PHRASEOLOGICAL UNITS IN GERMAN AND UKRAINIAN, THE DEGREE OF THEIR STRUCTURAL AND SEMANTIC EQUIVALENCE AUTHENTICITY REGARDING TO THE ORIGINAL TEXT OF THE BIBLE IN A MODERN TRANSLATION INTO UKRAINIAN

This study reflects the results of a comparative analysis of phraseological units of biblical origin in German and Ukrainian. The Bible is the most distributed book in history and the most widely translated. Now it is available in over 3000 languages in whole or in part. The estimated number of copies produced, far more than any other book. There are approximately 5 billion copies of the Bible worldwide. It is also very interesting to investigate the way of the Bible to this days. Therefore, was made a historical review of the translation of the Bible into German and Ukrainian and it was revealed that the Scriptures became available to the general public in Germany much earlier, in the Middle Ages, than in Ukraine, namely in the early twentieth century. This affected the frequency, number of uses of biblicalisms, as well as the structural and semantic equivalence of these units in relation to the biblical text. The results of the study confirmed the hypothesis that biblical phraseological units in the German language are used more often than in the Ukrainian language and preserved a greater degree of structural and semantic equivalence. This article also provides biblical phraseology in German, which is not recorded in the Ukrainian language, either in colloquial speech or in dictionaries. Therefore, their translation is often descriptive. The study of the biblical context of some phraseological units revealed that both in

Ukrainian and in German there are biblical references in which there was a change in connotation. The analysis of the literature shows that the question of the use of the biblical phraseological units and their equivalence in German and Ukrainian remains insufficiently studied, so there is a perspective for further research and a broader analysis of the use of biblical units in modern languages.

Key words: Bible, biblical phraseological units, structural-semantic equivalence.

Постановка проблеми. Жодна книга, яка існує у світі, не справляла настільки глибокий вплив на розвиток духовності, моралі та культури людства, як Біблія. Відомий німецький поет XIX ст. Генріх Гайне відверто написав: «Своєю освіченістю я завдячую одній книжці... І це... Біблія. Вона поправу називається Святим Письмом» (Людство в пошуках Бога, 2001: 8). За підрахунками, ця книга доступна майже для 100 відсотків населення землі та перекладена найбільшою кількістю мов. Хоча зміст тексту з вихідних мов (єврейської, арамейської та грецької) мовами перекладу зберігся, проте можна простежити деякі відмінності в сучасному мовному вжитку фраз біблійного походження, що зумовлюється, зокрема, історією перекладу Біблії. У дослідженні ми зробимо порівняльний аналіз біблійних фразеологізмів у німецькій та українській мовах з метою показати їх лексичні та семантичні подібності й відмінності, з'ясувати їх максимальне наближення до тексту оригіналу, узявши за основу сучасний переклад Біблії.

Аналіз досліджень. Тексти Священних Писань віддавна цікавлять фахівців різних галузей: мовознавців, соціологів, психологів, культурологів та ін. Беззаперечно, Біблія справила вагомий вплив на розвиток мов і літератур світу, Жодна книга у світі так відчутно не позначилася як на складі розуму окремих відомих особистостей, так і на мові та мисленні цілих народів загалом. Незважаючи на те що існує багато відмінностей у трактуванні біблійних істин, ця книга також об'єднує різні нації та народи, закарбовуючи відомі інтерлінгвальні біблійні поняття. Це стало можливим завдяки унікальній текстовій організації Біблії, що є складною та багаторівневою (Климентова, 2011: 41).

Компаративне дослідження мовних одиниць показує, що в окремих мовах кількість і частота вживання біблеїзмів відрізняються. Стосовно цього С. Еттінгер зауважує, що біблійні цитати в німецькій мові порівняно з французькою вживаються значно частіше, вони є сильніше лінгвістично стандартизовані (Еттінгер, 1982: 102).

Однак аналіз літератури свідчить, що питання вживання біблеїзмів і їх еквівалентність у німецькій та українських мовах залишається недостатньо вивченим.

А. Пфєффер зазначає, що близько 300–400 цитат зі Старого та Нового Заповіту зустрічаються в усному мовленні європейських (германських і романських) народів (Пфєффер, 1975: 99). Тим часом як уживання біблійних висловів в українській мові недостатньо досліджене.

Мета статті – проаналізувати вживання біблеїзмів у сучасній німецькій мові порівняно з українською, дослідити автентичність фразеологізмів біблійного походження із сучасним перекладом тексту Біблії.

Виклад основного матеріалу. З усіх творінь мовного генію людини фразеологія – найбільш складне та самобутнє явище. Фразеологічний склад мови досить жваво реагує на розвиток суспільства, досить специфічний у кожній епосі, у кожній країні й у кожного народу (Ловянникова, 2008: 2). У фразеології відображаються культурний і соціальний розвиток народу, його історія та релігія. Багатьох мовознавців цікавить також історія виникнення та сфера вживання цих колоритних мовних одиниць. За походженням фразеологізми бувають фольклорні, пов'язані з професійною та науковою діяльністю людей, фразеологізми з античної літератури та міфології, висловлювання відомих людей і фразеологізми біблійного походження, або, як їх ще прийнято називати, біблеїзми.

Біблеїзми – це словосполучення, цитата (речення) або слово достеменно встановленого біблійного походження, що входить до лексичного складу мови й зафіксоване в текстах цієї мови (Ахматова, 1969: 66). Біблійні ідіоми залишаються надзвичайно популярними аж до наших днів. Неодноразово зустрічаючись у всіх сферах спілкування, вони є незамінними, «живими» компонентами сучасної мови. Однак варто зазначити, що біблійні цитати в окремих мовах іноді зазнавали структурних, семантичних або стилістичних змін, а отже, модифікацій у результаті перекладу чи протягом століть їх використання. Із цієї причини логічно й актуально зробити біблійні вирази предметом конфронтаційних досліджень. Спочатку вартує зробити більш ретельний аналіз історії перекладу Біблії з вихідних мов мовами дослідження: українською та німецькою.

Через умови життя нашого народу Біблію опублікували українською мовою порівняно пізно.

У 1842 р. М. Шашкевич переклав уривки Євангелія від св. Матвія й повністю Євангеліє від Івана.

Першим переклав рідною мовою Євангеліє (перші чотири частини Нового Завіту) наприкінці 50-х років XIX ст. український поет і перекладач Пилип Семенович Морачевський, учасник Кирило-Мефодіївського братства. Хоча Російська академія наук визнала цей переклад найкращим серед усіх перекладів «Євангелія» слов'янськими мовами, Синод (найвищий орган Російської православної церкви, орган, дуже ворожий до України) ухвалив 14 жовтня 1860 р. заборону на його друк. У 60-х роках XIX ст. перекладати Біблію українською мовою розпочав П. Куліш, згодом до нього приєднався І. Нечуй-Левицький. 1869 р. вони залучили до перекладу І. Пулюя. 1881 р. Новий Заповіт у їхньому перекладі Наукове товариство імені Шевченка опублікувало у Львові. Лише 1903 р. Британське та закордонне біблійне товариство видає першу повну українську Біблію («Святе письмо Старого і Нового Завіту») у перекладі П. Куліша, І. Нечуя-Левицького й І. Пулюя. Наступні найдосконаліші видання української Біблії опубліковано в перекладі І. Огієнка (1962) та І. Хоменка (1957, 1991).

Відомий мовознавець Р. Зорівчак зазначає, що біблеїзми живуть у нашій мові і в українській, і часом у церковнослов'янській, а то й у давньогрецькій оболонці, прим.: *«коть від кості, плоть від плоті»* (кровна або духовна близькість); *«альфа і омега»* (сутність явища, початок і кінець чого-небудь); *«берегти, як зіницю ока (як зіницю в оці)»* (особливо, дуже пильно берегти); *«блудний (марнотратний) син»* (той, хто повертається після довгої відсутності з каяттям, визнанням своїх провин); *«сіть землі»* (активна, творча сила, суть чогось): *«Содом і Гоморра»* (велике безладдя, метушня, шум, символи розпусти, нещастя, гріху); *«вавилонська вежа (стовпотворіння)»* (справа, яка ніколи не буде завершена, повне безладдя); *«манна небесна»* (несподівано легко одержані життєві блага); *«зарити (закопати) талант (скарб) у землю»* (не використати наявних можливостей); *«лепта вдовиці»* (порівняно невеликий, але посильний за своєю моральною силою внесок у що-небудь спільне); *«сільний крин»* (дика польова лілія, символ краси, молодості); *«неопалима купина»* (палаючий кущ, символ стійкості, незнищенності); *«возстав од гроба»* (переможне утвердження того, що вважалося неможливим) і чимало інших.

Окремі біблеїзми так глибоко увійшли в наш мовний побут, що їх, так би мовити, «біблійність» аж ніяк не відчувається, наприклад, прислів'я

«Хто копає яму (іншому), сам упаде до неї» видається нам зовсім-таки своїм. Насправді ж воно міститься в книзі Екклезіаста, що належить до єврейських Писань (Старого Завіту) (Зорівчак, 2008: 118-120).

Наскільки ж відмінною була доля Біблії в німецькомовному просторі! Хоча Мартін Лютер увійшов в історію здебільшого як видатний реформатор наприкінці епохи Середньовіччя, усе ж він не тільки посприяв значним змінам у релігійній ситуації в Європі, а й заклав основу нормативної письмової німецької мови. Узавши за основу грецький текст Еразма Роттердамського, Мартін Лютер переклав німецькою мовою Грецькі Писання, пізніше Єврейські Писання. 1522 року з'явився його переклад Біблії, відомий як «Вереснева Біблія». Завдяки винаходу Йоганна Гутенберга, який у середині XV ст. створив друкарський верстат, уперше в історії широка громадськість мала доступ до Біблії рідною мовою. Біблія Лютера стала саме тим, що потребував простий народ. Попит на цю Біблію був величезний. За підрахунками, протягом двох місяців було продано п'ять тисяч примірників Біблії, а за дванадцять років – двісті тисяч. Вплив його перекладу на німецьку мову й культуру часто прирівнюють до впливу «Перекладу короля Якова» на англійську мову й культуру. Цей переклад став і залишається найпопулярнішим німецьким перекладом Біблії (Людство в пошуках Бога, 2001: 7).

Значна частина відомих сьогодні біблеїзмів з'являється вперше в Єврейських і, відповідно, Грецьких Писаннях (у Старому та Новому Заповіті). Проте з плином часу вони в багатьох мовах трансформувалися у вільні ідіоми біблійного походження. Оскільки Мартін Лютер в епоху Середньовіччя зробив вдалий переклад Біблії та передав у ньому дослівно слова й мовні звороти зрозумілою та загальнозживаною на той час мовою, релігійні й етнокультурні зміни менш вплинули на біблеїзми в німецькій мові порівняно з іншими європейськими мовами. Фразеологізми цієї групи відзначаються найбільшою міжмовною еквівалентністю, хоча в багатьох мовах, у тому числі й українській, не так точно збережено біблійну автентичність порівняно з німецькою мовою. Наприклад:

нім. **babylonische Verwirrung** – укр. **вавилонське стовпотворення**; *Біблійний текст: Тому це місто отримало назву Вавилон* (прим. означає. «замішання»);

нім. **Seine Hände in Unschuld waschen** – укр. **умивати руки**; *Біблійний текст: в невинності я омиватиму руки свої* (Псалом 26:6);

нім. **Honig im Munde, Galle im Herzen** (букв. означає «мед у вустах, жовч у серці») – укр. **На язичі медок, а на думці льодок.; або На язичі медок, а на серці льодок. Біблійний текст: Бо з губ безпутної жінки капає мед стільниковий, а її уста масніші, ніж олія. Але зрештою вона стає гіркою, як полин, і гострою, як обосічний меч.** (Прислів'я 5:3,4).

Також у німецькій мові зустрічаються біблеїзми, які не мають відповідників в українській мові, тому їх переклад зазвичай здійснюється описово. Наприклад:

нім. **Zu den ägyptischen Zwiebeln zurückwollen** – букв. означає «хотіти повернутися до єгипетської цибулі»; тобто «нарікати на теперішнє», «сумувати за старими добрими часами». Біблійний текст: **Ми пам'ятаємо як у Єгипті ми їли рибу задарма, і огірки, і кавуни, і порей, і цибулю, і часник! А тепер ми марніємо, і тільки манна в нас перед очима** (Числа 11:5,6).

Зустрічається також зміна конотації біблійний зворотів в обох досліджуваних мовах:

нім. **Über den Jordan gehen** – укр. **перейти через Йордан**, має значення «померти». Тим часом як у Біблії це стосувалося ситуації, коли після довгих років блукань по пустелі, ізраїльтяни зрештою перейшли через річку Йордан і дісталися до обіцяного краю. Біблійний текст: **Ізраїльтяни перейшли Йордан** (Ісуса Навина 4:22)

Висновки. Як показують дослідження, частота та кількість уживання біблійних фразеологізмів у сучасній німецькій мові є більшою порівняно із сучасною українською мовою. Це особливо стосується усного мовлення. Порівнюючи семантико-лексичну будову цих фразеологізмів із сучасним перекладом Біблії, доходимо висновку, що в німецькій мові ці фразеологізми більшою мірою зберегли автентичність, ніж в українській.

Проведене нами дослідження передбачає перспективу подальших розвідок і більш широкого аналізу вживання біблеїзмів у сучасних мовах, зокрема німецькій та українській.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. 2-е изд. Москва : Советская энциклопедия, 1969. 571 с.
2. Біблія. Переклад Нового Світу. Brooklyn, New York : Watchtower Bible and Tract Society of New York, 2014. 1797 с.
3. Зорівчак Р. П. Боліти болем слова нашого: Поради мовознавця. 2-ге вид., допрац. і доповн. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 176 с.
4. Климентова О. Українська біблійна критика та засоби вербальної сугестії. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Серія «Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика»*. 2011. № 22. С. 41–46.
5. Ловянникова В. В. Ономастическая фразеология в лингвокультурологическом аспекте (на материале немецкого языка : автореф. дисс. ... канд. фил. наук. Нальчик, 2008. 259 с.
6. Людство в пошуках Бога. Selters : Wachturm-Gesellschaft, 2001. 384 с.
7. Сарапулова А. В. Из истории фразеологических оборотов в немецком языке. *Иностранные языки в школе*. 2006. № 2. С. 72–75.
8. Телия В. Н. Культурно-национальные коннотации фразеологизмов. *Славянское языкознание : материалы XI Международного съезда славистов*. Москва. 1993. С. 302-314
9. Ettinger S. 'Wiederholte Rede' und Bibelsprache. Bemerkungen zu deutsch-französischen Übersetzung biblischer Zitate. *Übersetzung und Sprachpraxis. Beiträge zum Übersetzungsunterricht an der Universität*. 2 Aufl. Augsburg. 1982. S. 84–124.
10. Pfeffer J. Alan. Das biblische Zitat im Volksmund der Germanen und Romanen. Berlin, 1975. 675 S.

REFERENCES

1. Ahmanova O.S. Slovar lingvisticheskikh terminov. Izd. 2-oe. [The Dictionary of Linguistic Terms]. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1969, 571 s. [in Russian].
2. Bibliia. Pereklad Novoho Svit. [Bible. Translation of the New World] Brooklyn, New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York, 2014. 1797 s. [in Ukrainian].
3. Zorivchak R.P. Bolity bolem slova nashoho: Porady movoznavtsia. [To Ache with the Pain of our Word. Advice of a Linguist]. 2-he vyd., doprats. i dopovn. - Ternopil: Mandrivets, 2008, 176 s. [in Ukrainian].
4. Klymentova O. Ukrainiska bibliina krytyka ta zasoby verbalnoi suhestii. [Ukrainian biblical Criticism and Means of Verbal Suggestion]. Herald KNU of Taras Shevchenko. Literary Studies. Linguistics. Folklore, 2011, Nr 22, pp. 41–46 [in Ukrainian].
5. Lovyannikova V.V. Onomasticheskaya frazeologiya v lingvokulturologicheskom aspekte (na materiale nemetskogo yazyka). [Onomastic Phraseology in the linguistic and cultural aspect.] (Avtoref. dis. kand. fil. nauk). Nalchik, 2008, 259 s. [in Russian].
6. Liudstvo v poshukakh Boha. [Humanity in Search of God]. Selters: Wachturm-Gesellschaft, 2001, 384 s. [in Ukrainian].
7. Sarapulova A.V. Iz istorii frazeologicheskikh oborotov v nemetskom yazyike. [From the History of Phraseological Units in German]. Inostrannyye yazyky v shkole, 2006, Nr 2, pp. 72–75 [in Russian].

8. Teliya V.N. Kulturno-natsionalnyie konnotatsii frazeologizmov.[Culturally National Connotations of Phraseological Units] Slavyanskoe yazykoznanie. XI Mezhdunarodnyiy s'ezd slavistov.Moskva, 1993, pp. 302–314 [in Russian].

9. Ettinger S. 'Wiederholte Rede' und Bibelsprache. Bemerkungen zu deutsch-französischen Übersetzung biblischer Zitate. Übersetzung und Sprachpraxis. ['Repeated Speech' and Bible Language. Comments on German-French translation of biblical quotations. Translation and language practice. Contributions to translation classes at the university.] Beiträge zum Übersetzungsunterricht an der Universität. 2 Aufl. Augsburg, 1982, S. 84–124 [in Germany].

10. Pfeffer J. Alan. Das biblische Zitat im Volksmund der Germanen und Romanen. [The biblical quote in the vernacular of the Teutons and Romans] Berlin, 1975. 675 S. [in Germany].